

Jan Kochanowski (1530–1584)

Jan Kochanowski urodził się w Sycynie koło Zwolenia, prawdopodobnie w 1530 roku, ale kiedy dokładnie – nie wiadomo. Zmarł 22 sierpnia 1584 roku w Lublinie. Jego ojciec, Piotr Kochanowski (1485–1547) herbu Korwin, był komornikiem granicznym radomskim i sędzią ziemskim sandomierskim. Matka, Anna, córka Jakuba Białaczowskiego herbu Odrowąż, pochodziła z Dąbrówki Podlężnej. Jan miał dziesięcioro rodzeństwa: cztery siostry – Katarzynę, Elżbietę, Jadwigę i Annę oraz sześciu braci: Kaspra, Piotra, Mikołaja (poetę), Andrzeja (tłumacza *Eneidy* Wergiliusza), Jakuba i Stanisława. Bratanek Jana, Piotr Kochanowski, przełożył na język polski tak znane i ważne dzieła, jak *Orland szalony* Ludovico Ariosta i *Jerozolimę wyzwoloną* Torquato Tassa.

Wiek XVI to rozkwit Renesansu w literaturze, sztuce, architekturze. Jan Kochanowski dorastał w tych czasach, dojrzewał, kształcił się i to nawet jak na owe czasy, nad wyraz wszechstronnie. Prawdopodobnie w 1538 roku rozpoczął naukę w Policzynie, albo w klasztorze benedyktynów w Sieciechowie nad Wisłą. Nie jest także wykluczone, że miał prywatnego nauczyciela. Najwcześniejsze potwierdzone informacje na temat edukacji poety pochodzą z 1544 roku i dotyczą opłaty wpisowego w wysokości trzech groszy za studia w Akademii Krakowskiej. Brakuje jednak danych o przebiegu i wyniku nauki. W 1547 roku zmarł jego ojciec, ale to zdarzenie chyba nie przerwało jego edukacji. Być może w latach 1547–1550 studiował w którymś z uniwersytetów niemieckich, bądź też przebywał na jednym z dworów magnackich. W latach 1551–1552 studiował na uniwersytecie w Królewcu, skąd wyjechał do Włoch, do Padwy. Na tamtejszym uniwersytecie zetknął się z Francesco Robortelo i ze studiującymi tam Polakami: Łukaszem Górnickim, Andrzejem Trzeciekim i Andrzejem Patrycem Nideckim. Na uniwersytecie padewskim został nawet konsyliarzem nacji polskiej, tocząc spór o samodzielność z żakami niemieckimi. To był ważny okres dla jego rozwoju – zdobył wiedzę filologiczną, humanistyczną oraz ogłędę i wprawę literacką. Już we Włoszech pisał drobne utwory po łacinie. W tamtym okresie powstała także *Pieśń XXV (Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary)*. W latach 1555–1556 Jan Kochanowski przebywał ponownie w Królewcu, na dworze arcyksięcia Albrechta Hohenzollerna, by następnie, dzięki ufundowanemu przez niego stypendium, w latach 1556–1559 odbyć dwie kolejne podróże do Włoch. Pierwszą pod koniec 1556 roku przerwała wiadomość o śmierci matki. Po pogrzebie ponownie jednak przyjechał do Italii, a stamtąd, drogą przez Francję, gdzie zetknął się z Ronsardem i Niemcy, wrócił już na stałe do Polski.

Niewątpliwie był człowiekiem przedsiębiorczym i zaradnym, a przy tym pracowitym, skutecznym i wszechstronnie uzdolnionym. Umiał walczyć o interes swój i najbliższych, ale czynił to w poczuciu sprawiedliwości i uczciwie dzielił dobra. W 1559 roku porozumiał się z rodzeństwem w sprawie podziału majątku po rodzicach. Janowi przypadł Czarnolas, kuźnica, młyn oraz stawy rybne na strudze zwanej Grodzką Rzeką. Miał jednak zapłacić pozostałym braciom 400 złotych polskich tytułem wyrównania wartości dóbr Sycyny. W lipcu tego roku rozpoczął kolejny, dworski okres swojego życia, który trwał 15 lat. Początkowo służył na dworach możnowładców małopolskich, m.in. Tarnowskich, Tęczyńskich i Jana Firleja oraz biskupa krakowskiego, Filipa Padniewskiego. Dzięki poparciu podkanclerzego koronnego Piotra Myszkowskiego dostał się na dwór Zygmunta Augusta, gdzie ok. 1564 r. mianowano go sekretarzem królewskim. Dzięki Myszkowskiemu dostał też prebendy kościelne: probostwo poznańskie i zwoleńskie.

Jan Kochanowski służył królowi podczas burzliwych sejmów, zajmował się działaniami politycznymi, czego ślady widać w jego utworach. W 1567 roku towarzyszył królowi w wyprawie radoszkowickiej, będącej próbą demonstracji zbrojnej przeciwko Rosji. Oddał znaczne usługi w trakcie przygotowań do wyprawy na Moskwę w 1568 roku.

Na dworze Zygmunta II Augusta służył do 1574 roku. Opisywał ważne dla Rzeczypospolitej wydarzenia, w tym hołd pruski księcia Albrechta II Fryderyka Hohenzollerna u stóp Zygmunta II Augusta, unię Korony i Litwy (1569). Potem stosunki z królem się rozluźniły, poeta zaczął bywać w Czarnolesie, gdzie osiadł na stałe po jego śmierci.

Gdy Zygmunt August zmarł, Kochanowski był zwolennikiem Henryka Walezego, którego elekcję podpisał. Uczestniczył też w jego koronacji w katedrze wawelskiej w 1573 roku. Po ucieczce króla wycofał się z życia dworskiego, choć popierał Stefana Batorego. Brał udział w sejmie elekcyjnym i zyskał łaski kanclerza Jana Zamoyskiego. Zamieszkał w 1574 roku w odziedziczonym po ojcu majątku w Czarnolesie (Czarnym Lesie), a w 1575 roku poślubił Dorotę Podlódowską herbu Janina, z którą miał sześć córek: wcześniej zmarłe – Urszulę i Hannę, a także Ewę, Poliksenę, Halszkę i Krystynę oraz jedynego syna Jana (Kochanowski nie doczekał jego narodzin). Żył w Czarnolesie jak typowy ziemianin. W maju 1575 roku wziął udział w zjeździe szlacheckim w Stężycy, który obradował nad wyborem nowego władcy. W listopadzie tego roku wygłosił przemówienie na polu elekcyjnym pod Warszawą.

W tym okresie powstała *Odprawa posłów greckich*, a wkrótce po niej parafraza *Psałterza Dawidów* (1579). Najlepiej pamiętamy go dzięki *Trenom*, napisanym po śmierci ukochanej córki Urszulki Kochanowskiej w 1579 roku. W trenach opisywał zmarłą córkę Urszulę jako dziecko idealne. Pisał np., że ta maleńka dziewczynka już śpiewała i układała krótkie wiersze.

Rodzinne tragedie zapewne nie pozostały bez wpływu na stan zdrowia poety. Najpierw, w 1577 roku zmarł starszy brat, Kasper, w 1579 roku – dwie córki, około 1581 roku – szwagier, Grzegorz Podlódowski, a w 1582 roku został pochowany kolejny brat, Mikołaj, gospodarujący w drugiej części Sycyny. Jan przejął opiekę nad jego dziećmi.

Osobiste tragedie spowodowały nagły zgon poety, który nastąpił na skutek udaru mózgu lub zawału serca, 22 sierpnia 1584 roku w Lublinie. Wiele wskazuje na to, że został pochowany w Lublinie, a dopiero na początku XVII wieku przewieziono go do kaplicy w Zwoleniu. W przekazach pojawiają się informacje o dwóch nagrobkach. Pierwszy, w Zwoleniu, miał napis: *Tu spoczywa Jan Kochanowski, wojski sandomierski. Niechaj ten nagrobek będzie znakiem widocznym, by światły przechodzień nie przeszedł bez uczczenia prochów tak wielkiego męża, którego pamięć u ludzi wykształconych trwać będzie wiecznie. Umarł w roku 1584, dnia 22 sierpnia, mając lat 54.* Drugi nagrobek miał znajdować się w starym kościele w Policzynie, nie zachował się jednak do naszych czasów. Treść jego była następująca: *Szlachetnemu i bardzo sławnemu mężowi Janowi Kochanowskiemu, rycerzowi i wojskiemu sandomierskiemu oraz sekretarzowi królewskiemu, który w Lublinie roku zbawienia 1584 dnia 22 sierpnia o godzinie 14 przeniósł się do przodków, małżonka Dorota z Podlódowskich wraz z dziećmi i krewnymi, w smutku pozostając, ten pomnik dla trwalszej jeszcze pamięci u potomnych, wystawili.*

W 1830 roku proboszcz parafii w Zwoleniu usunął wszystkie trumny rodziny Kochanowskiego z kaplicy i przeniósł je do zbiorowej mogiły rodzinnej położonej nieopodal budynku kościoła. W 1983 roku wróciły do marmurowego sarkofagu w odrestaurowanej krypcie, znajdującej się pod budynkiem. 21 czerwca 1984 roku odbył się symboliczny pogrzeb poety.

Jan Kochanowski był niewątpliwie jednym z najznakomitszych twórców czasów renesansu w Europie, świetnym poetą słowiańskim. Zawdzięczamy mu rozwój polskiego języka literackiego.

Twórczość

(wybrane utwory):

O śmierci Jana Tarnowskiego, Kasztelana Tarnowskiego, do syna jego, Jana Krzysztofa, Kraków 1561, Drukarnia Łazarzowa. Utwór włączony do *Pieśni, Pieśń albo dziękczynienie Panu Bogu (Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary)* wydrukowana bez wskazania autora w tzw. „Kancjonale nieświeskim” z lat 1563–1564, drukarnia Daniela z Łęczycy;

Szachy Jana Kochanowskiego (Kraków, 1564 lub 1565, druk. Maciej Wirzbięta);

Zgoda, w Krakowie 1565 (druk. Łazarz Andrysowic), bez wskazania autora;

Satyr albo Dziki mąż Jana Kochanowskiego (Kraków ok. 1564, druk. Mateusz Siebeneicher) i w drukarni dziedziców M. Szarffenberga;

Pieśń o potopie, brak miejsca, roku wydania i drukarza;

Odprawa posłów greckich Jana Kochanowskiego. Podana na Teatrum przed Królem Jego Mością i Królową Jej Mością, w Jazdowie nad Warszawą. Dnia dwunastego stycznia Roku Pańskiego M. D. LXXVIII. Na feście u Jego Mości Pana Podkanclerzego Koronnego. W Warszawie M, D. LXXVIII (przed 1 marca 1578, w wędrującej drukarni M. Siebeneichera administrowanej przez Walentego „Łapkę” vel. Łapczyńskiego), Na końcu druku wiersz: *Orpheus Sarmaticus*, wydany później w tomie zbiorowym: *Jan Kochanowski, Siedm psalmów pokutnych Jana Kochanowskiego. Cum Gratia et Privilegio S. R. M. w Krakowie, w Drukarni Łazarzowej Roku Pańskiego 1579*;

Psalterz Dawidów przekładania Jana Kochanowskiego. W Krakowie, w Drukarni Łazarzowej, Roku Pańskiego 1579;

Pieśni trzy Jana Kochanowskiego. O wzięciu Połocka. O statecznym studze R. P. O ucziwej Małżonce. W Warszawie, Roku Bożego M. D. LXXX. Wyróżnia się dwa wydania tego utworu z całkowicie odmiennych składów, oba opublikowane po 14 stycznia a przed 21 lutego 1580;

Treny Jana Kochanowskiego. Cum Gratia et Privilegio S. R. M. w Krakowie, W Drukarni Łazarzowej, Roku Pańskiego 1580. Następne wydanie: Kraków 1583;

Jezda do Moskwy i posługi z młodych lat, aż i przez wszystkich czas przeszłej wojny z Moskiewskim, ojczyźnie swej i Panom swym czynione, Jego Książęcej Mości i Pana, P. Krzysztofa Radziwiłła, Książęcia na Bierżach i Dubingach, Pana Trockiego, Podkanclerzego i Hetmana Polnego W. K. Litewskiego, Sołdeckiego i Boryszowskiego Starosty, etc., prawdziwie opisane. Przez Jana Kochanowskiego z Czarnolasu. Roku od Narodzenia Pańskiego 1583. W Krakowie w Drukarni Łazarzowej. Roku Pańskiego 1583. Drugie wydanie utworu w odmiennej nieco redakcji ukazało się pt.:

Wtargnienie do Moskwy Krzysztofa Radziwiłła, Polnego Hetmana W. X. Litewskiego, Roku 1581. Jan Kochanowski, brak miejsca, roku wydania i redaktora;

Fraszki Jana Kochanowskiego. W Krakowie. W Drukarni Łazarzowej Roku Pańskiego 1584;

Jana Kochanowskiego Epithalamium, Na wesele Ich M. Pana jego M. Krzysztofa Radziwiłła, Książęcia na Birżach i z Dubinek. Hetmana Polnego i Podczaszego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Borysowskiego i Soleckiego Starosty. I Jej Mość Księżny Katarzyny Ostro[g]skiej, Wojewodzianki Kijowskiej. 27 Iulii Anno 1578, w Krakowie, w Drukarni Łazarzowej, Roku Pańskiego 1584;

Pieśni Jana Kochanowskiego księgi dwoje. W Krakowie z Drukarnie Łazarzowej. Roku M. D. LXXXVI;

Wróżki Jana Kochanowskiego. W Krakowie w Drukarni Łazarzowej. Roku Pańskiego 1587, z przedmową Jana Januszowskiego do Jędrzeja Hrabi na Teczynie, wojewody krakowskiego, podpisana w Krakowie 15 maja 1587;

*Proporzec albo Hołd Pruski Jana Kochanowskiego. W Krakowie w Drukarni Łazarzowej Roku Pańskiego 1587, z wierszowaną dedykacją Krzysztofa Kochanowskiego (bratanka poety) do Stanisława Mińskiego z Mińska (bez daty), Pierwodruk Kolędy Jana Kochanowskiego (bez oznaczenia autora) (w:) *Kancyjonał albo Pieśni duchowne* (Piotra Artomiusza), Toruń 1587, druk. Malcher Nehring (tekst różni się nieco od wersji ze zbioru *Fragmenta* z 1590);*

Jana Kochanowskiego O Czechu i Lechu Historyja naganiana. K temu O cnocie i O sprośności pijaństwa. W Krakowie z Drukarni Łazarzowej. Roku Pańskiego 1589, z przedmową Jana Januszowskiego do Adama Dzierżanowskiego, kanonika warszawskiego, podpisaną w Krakowie 4 czerwca 1589;

Fragmenta albo Pozostałe Pisma Jana Kochanowskiego. W Krakowie, z Drukarni Łazarzowej, Roku Pańskiego 1590. Z przedmową Jana Januszowskiego do Jana Firleja z Drąbowicy, Podskarbiego Koronnego podpisaną w Krakowie 20 czerwca 1590;

*Ortografija polska Jana Kochanowskiego [w:] Jan Ursyn ze Lwowa, *Methodicae Grammaticae libri quattuor*, Lwów 1592, druk. Mateusz Garwolin, Ks. I De Ortographia, s. 45–47. Jest to skrócona wersja traktatu wydanego w 1594 r.;*

Nowy Karakter Polski z Drukarnie Łazarzowej i Ortografija Polska Jana Kochanowskiego, Jego Mości Pana Łukasza Górnickiego, etc., Jana Januszowskiego. Roku Pańskiego 1594. Druk opatrzony przedmową Jana Januszowskiego do żupników krakowskich: Jacka Młodziejowskiego, Podskarbiego Nadwornego, i Mikołaja Korycińskiego, podpisaną w Krakowie 24 maja 1594 roku.